НАУКОВИЙ ЧАСОПИС

НАЦІОНАЛЬНОГО ПЕДАГОГІЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ ІМЕНІ М.П. ДРАГОМАНОВА

СЕРІЯ 12

ПСИХОЛОГІЧНІ НАУКИ

ВИПУСК 6 (51)

ISSN 2412-9968

НАУКОВИЙ ЧАСОПИС

НАЦІОНАЛЬНОГО ПЕДАГОГІЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ ІМЕНІ М. П. ДРАГОМАНОВА

Серія 12

ПСИХОЛОГІЧНІ НАУКИ

ВИПУСК 6(51)

ISSN 2412-9968

ФАХОВЕ ВИДАННЯ
затверджене Колегією Міністерства освіти та науки України –
протокол №747 від 13 липня 2015 року *(психологічні науки)*
Державний комітет телебачення та радіомовлення України
Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації від 01.06.2004.
Серія КВ № 8818

Редакційна рада:

В. П. Андрущенко доктор філософських наук, професор, дійсний член НАПН України, член-кореспондент НАН України, ректор НПУ імені М. П. Драгоманова (*голова Редакційної ради*);

Г. М. Торбін доктор фізико-математичних наук, професор (*заступник голови Редакційної ради*);

В. П. Бех доктор філософських наук, професор;

В. І. Бондар доктор педагогічних наук, професор, академік НАПН України;

В. Б. Євтух доктор історичних наук, професор, академік НАПН України;

І. І. Дробот доктор історичних наук, професор;

М. І. Жалдак доктор педагогічних наук, професор, академік НАПН України;

Л. І. Мацько доктор філологічних наук, професор, академік НАПН України;

О. С. Падалка доктор педагогічних наук, професор, член-кореспондент НАПН України;

В. М. Синьов доктор педагогічних наук, професор, академік НАПН України;

М. І. Шут доктор фізико-математичних наук, професор, академік НАПН України

Редакційна колегія серії:

І. С. Булах доктор психологічних наук, професор (*НПУ імені М. П. Драгоманова, Україна, головний редактор*);

Л. В. Долинська кандидат психологічних наук, професор (*НПУ імені М. П. Драгоманова, Україна, відповідальний редактор*);

М. Г. Іванчук доктор психологічних наук, професор (*Чернігівський національний ун-т імені Ю. Федькови Україна*);

О. А. Клещова кандидат психологічних наук, доцент (*Барановичський державний ун-т, Білорусія*);

В. У. Кузьменко доктор психологічних наук, професор (*НПУ імені М. П. Драгоманова, Україна*);

Г. П. Мозгова доктор психологічних наук, професор (*НПУ імені М. П. Драгоманова, Україна*);

Ю. О. Приходько доктор психологічних наук, професор (*НПУ імені М. П. Драгоманова, Україна*);

Дж. Евжен Ржегулка кандидат психологічних наук, професор (*Університет Масарика, Чехія*);

О. С. Сангілбаєв доктор психологічних наук, професор (*Казахстанський національний пед. ун-т імені Абая, Казахстан*);

Є. П. Синьова доктор психологічних наук, професор (*НПУ імені М. П. Драгоманова, Україна*);

Л. І. Фомічова доктор психологічних наук, професор (*НПУ імені М. П. Драгоманова, Україна*);

Н. Ф. Шевченко доктор психологічних наук, професор (*ДВНЗ «Запорізький національний ун-т», Україна*);

В. М. Чернобровкін доктор психологічних наук, професор (*Луганський національний ун-т імені Т. Шевченка, Україна*);

О. В. Темрук кандидат психологічних наук, професор (*НПУ імені М. П. Драгоманова, Україна, технічний редактор*)

УДК 159.9(066)
ББК 88я54

Н 34

НАУКОВИЙ ЧАСОПИС НАЦІОНАЛЬНОГО ПЕДАГОГІЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ імені М. П. Драгоманова. Серія 12. Психологічні науки: збірник наукових праць. – К. : НПУ імені М. П. Драгоманова, 2017. – № 6(51). – 299 с.

У збірнику представлено проблеми розвитку та формування особистості на різних етапах онтогенезу, особливостей соціальних взаємодій та спілкування людей у сучасному крос-культурному просторі, інноваційних психотехнологій підготовки психолога-консультанта до професійної діяльності.

ISSN 2412-9968

SCIENTIFIC JOURNAL

NATIONAL PEDAGOGICAL DRAGOMANOV UNIVERSITY

Series 12

PSYCHOLOGICAL SCIENCES

ISSUE 6(51)

ISSN 2412-9968

PROFESSIONAL ISSUE
approved by The Board of Ministry of Education and Science of Ukraine –
protocol №747 dated July 13, 2015 *(psychological sciences)*
State Committee for television and radio broadcasting of Ukraine
Certificate of State registration of print media dated 01.06.2004.
Series CV № 8818

Editorial Board:

V.P.Andrushchenko — Doctor of Philosophy, Professor, Full Member of NAPS of Ukraine, Corresponding Member of National Academy of Sciences of Ukraine, Academician of the NAPS of Ukraine, Rector of the National Pedagogical Dragomanov University (*Chairman of the Editorial Board);*

H.M.Torbin — Doctor of Physics and Mathematics, Professor (*Deputy of Chairman*);
V.P. Bekh — Doctor of Philosophy, Professor, Academician of the NAPS of Ukraine;
V.I.Bondar — Doctor of Pedagogics, Professor, Academician of the NAPS of Ukraine;
V.B.Yevtukh — Doctor of History, Professor, Academician of the NAPS of Ukraine;
I. I. Drobot — Doctor of History, Professor;
M.I.Zhaldak — Doctor of Pedagogics, Professor, Academician of the NAPS of Ukraine;
L.I.Matsko — Doctor of Philology, Professor, Academician of the NAPS of Ukraine;

O.S.Padalka — Doctor of Pedagogics, Professor, Corresponding member of the NAPS of Ukraine;
V.M.Synyov — Doctor of Pedagogics, Professor, Academician of the NAPS of Ukraine;
M.I.Shut — Doctor of Physics and Mathematics, Professor, Corresponding Member of the NAPS of Ukraine

Editorial Committee:

I.S.Bulakh — Doctor of Psychology, Professor (*Dragomanov NPU, Ukraine, Editor-in-chef*);
L.V.Dolynska — Ph.D. in Psychology, Professor (*Dragomanov NPU, Ukraine, Executive Editor*);
M.H.Ivanchuk — Doctor of Psychology, Professor *(Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University, Ukraine)*;
O. A. Kleshchova — Ph.D. in Psychology, Associated Professor (*Baranovichi State University, Belarus*);
V.U. Kuzmenko — Doctor of Psychology, Professor (*Dragomanov NPU, Ukraine*);
H.P.Mozhova — Doctor of Psychology, Professor (*Dragomanov NPU, Ukraine*);
Yu.O. Pryhodko — Doctor of Psychology, Professor (*Dragomanov NPU, Ukraine*);
J. Evgen Rzhehulka — Ph.D. in Psychology, Professor (*Masaryk University, Czech Republic*);
O.S. Sangilbaiev — Doctor of Psychology, Professor, (*Abai Kazakh National Pedagogical University, Kazakhstan*);
Ye. P. Synyova — Doctor of Psychology, Professor, (*Dragomanov NPU, Ukraine*);
L.I.Fomichova — Doctor of Psychology, Professor, (*Dragomanov NPU, Ukraine*);
N.F.Shevcenko — Doctor of Psychology, Professor (*Zaporizhzhya National University, Ukraine*);
V.M. Chernobrovkin — Doctor of Psychology, Professor (*Luhansk Taras Shavchenko National University*);
O.V.Temruk — Ph.D. in Psychology, Professor (*Dragomanov NPU, Ukraine, technical editor)*

UDC 159.9(066)
LBC 88я54

H 34

SCIENTIFIC JOURNAL of the NATIONAL PEDAGOGICAL DRAGOMANOV UNIVERSITY. Series 12. Psychological Sciences: collected scientific articles. – K.: National Pedagogical Dragomanov University, 2017. – Issue 6 (51). – 299 p.

The collection presents problems of development and personality formation at different stages of ontogenesis, peculiarities of social interactions and communication of people in the modern cross-cultural space, innovative psychotechnologies, preparation of psychologist-consultant for professional activity.

© The authors of articles, 2017
© Editorial Board Editorial Committee , 2017
© Publishing House of Dragomanov NPU , 2017

ЗМІСТ

Розділ І. СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ТА ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТОСТІ НА РІЗНИХ ЕТАПАХ ОНТОГЕНЕЗУ

Алєксєєва Ю. А. Взаємозв'язок віри і цінностей в просторі особистості.....5

Бігун Н. І. Феномен самодостатності особистості у класичній психології. 17

Волошина В. В., Бакка Ю. В. Специфіка розвитку ціннісних орієнтацій особистості підліткового віку.....25

Бігун Н. І., Антонова А. А. Теоретичні засади дослідження почуття закоханості як психологічного феномена.....32

Бойко-Бузиль Ю. Ю. Готовність керівної ланки органів і підрозділів МВС України до саморозвитку.....39

Бондарчук О. Ю. Специфіка становлення сором'язливості у дітей дошкільного віку.....46

Булах І. С. Витоки особистісного зростання людини.....53

Бушуєва Т. В. Зв'язок особистісних особливостей та копінг-стратегій жінок у період зрілості...64

Гладкевич М. І. Основні наукові підходи вітчизняних психологів до вивчення феномена «життєві плани особистості».....70

Гріньова О. М. Теоретичний аналіз проблеми механізмів проектування життєвого шляху особистістю юнацького віку.....77

Дереча А. А. Емпіричне дослідження рівня розвитку та якісної своєрідності вербальної та образної креативності школярів.....83

Durkalevych I. Znaczenie poczucia własnej skuteczności w zawodzie nauczyciela (*польською мовою*).....91

Кашпур Ю. М. Психологічні аспекти феномена вірності.....101

Коваленко О. Г. Психологічне благополуччя літніх людей різної статі.....108

Лохвицька Л. В. Методичний арсенал дослідження моральної вихованості у дошкільників: доробок зарубіжних психологів сучасності.....114

Лупійко Л. В. Вплив народних традицій на розвиток особистості дошкільника.....122

Марченко Е. Е. Динамика самооценки детей в условиях перехода из четвертого в пятый класс (*російською мовою*).....128

Розділ І. СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ТА ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТОСТІ НА РІЗНИХ ЕТАПАХ ОНТОГЕНЕЗУ

УДК 159.947.24
© Ю. А. Алєксєєва, 2017

Ю. А. Алєксєєва (м. Київ)

ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК ВІРИ І ЦІННОСТЕЙ В ПРОСТОРІ ОСОБИСТОСТІ

Алєксєєва Ю. А. Взаємозв'язок віри і цінностей в просторі особистості. У статті розглянуто питання взаємозв'язку віри з ціннісним світом, який можна умовно уявити у формі величезної кількості системно організованих матеріальних та ідеальних об'єктів, що становлять ціннісно - функціональну картину світу. Об'єкти віри – це ідеальні цінності, представлені в суспільній та індивідуальній свідомості у формі численних концептів і конструктів. Констатовано, що об'єкти віри виконують: роль цінностей, до володіння якими прагнуть люди; функцію відносин, крізь призму яких особистість із різним ступенем пристрасності (визнання, прийняття або нівелювання і відкидання) розглядає дійсність; роль мотивів-аргументів, за допомогою яких індивід обґрунтовує вибір мети і засобів її досягнення. Встановлено, що віра – це комплекс взаємопов'язаних процесів і станів, супутніх до пошуку значущості та смислу актуальної для особистості цінності, а також її визнання та прийняття. Визначено, що оцінними категоріями об'єкта віри є значущість (узагальнена форма визнання, емоційний компонент ставлення, що виражається у визначенні важливості й актуальності цінності для особистості або оточуючих людей) та смисл, який виражає ставлення особистості до ціннісного об'єкта віри крізь призму оцінки його утилітарності та рентабельності. Визначено, що об'єкти віри у свідомості особистості виступають як ментальні цінності у вигляді концептів (готових поглядів, наявних у суспільній свідомості) і/або конструктів – результатів її власних роздумів, інтерпретацій, уявлень і переконань. Концепти і конструкти віри можуть виконувати позитивну роль – сприяти духовному росту, підвищувати адаптивний потенціал особистості, в інших ситуаціях – заводити людину в глухий кут, породжуючи схильність до ілюзорного сприйняття життєвих ситуацій і можливостей самореалізації. Зроблено висновок, що зв'язок віри з ціннісною системою особистості дозволяє зрозуміти її природу.

Ключові слова: віра, цінності, об'єкти віри, смисл, концепти віри, конструкти віри, мотивація, ставлення.

Постановка проблеми. Говорити про те, що проблема вивчення віри актуальна, було б банальним. Як і проблема смислу, це вкрай важлива і, мабуть, центральна тема психології, а також інших наук, у той чи інший спосіб пов'язаних із природою людського існування. Незважаючи на те, що віра вже давно не розглядається як винятково релігійний феномен, а її сутність аналізується не тільки філософами, соціологами та мислителями, у психології наявний дефіцит концептуальних позицій стосовно її природи, не вивчено роль і функції, проблеми філо- та онтогенезу, структурної організації та взаємозв'язку з когнітивною та особистісною сферами, управління процесами формування та корекції віри. Вирішення цих питань особливо важливе в юнацькому віці, коли людина, наближаючись до періоду зрілості, долає низку етапів становлення і зміцнення комплексу інтегрованого розвитку особистості, а також як потужний корекційний і терапевтичний важіль, що дозволяє використовувати віру як інструмент ефективного управління окремою людиною, групами людей і суспільством у цілому.

Мета статті полягає в аналізі взаємозв'язку віри і цінностей в структурі особистості.

Аналіз наукових досліджень та виклад основного матеріалу. Соціально-психологічні дослідження, проведені останнім часом, вказують на зниження духовного потенціалу сучасної молоді. Відзначено, що у більшості молодих людей слабо розвинені почуття громадянськості, патріотизму, відповідальності, обов'язку. Виявлено недостатнє структурування моральних та інших ціннісних орієнтирів, заповнення свідомості їх сурогатними формами, втрату таких атрибутів духовної культури, як прагнення до пізнання, творчості, розуміння мистецтва. Вказується на відчуження молодих людей від цінностей світової та вітчизняної культури, нівелювання значущості народного та духовного мистецтва [1; 2]. Дослідники звертають увагу на слабку диференціацію в індивідуальній свідомості молодих людей таких понять, як любов, істина, добро, краса тощо. Праця як засіб самореалізації та самоствердження втратила колишнє значення. У той же час домінуюче у молоді прагнення до багатства та комфорту спричиняє нівелювання правових норм і готовність до здійснення протиправних дій. Позитивний образ людини в засобах масової інформації, кіно принижений, у художніх і репортерських «творах» домінують сцени насильства, сексуальної розбещеності, на роль типових представників сучасних героїв претендують цинічні, егоїстичні люди з паразитичними установками [1; 2]. Справжні ж цінності та їх носії поступово і давно відійшли в тінь.

Для протиставлення деструктивним процесам деморалізації, інфантилізації та маргіналізації суспільства, особливо молодого покоління, поряд із необхідністю соціальних і духовних трансформацій, актуальними є дослідження віри як універсального механізму активізації духовних резервів індивіда та суспільства, розробка програм раціонального управління відповідними процесами. Важливість вивчення цього питання продиктована також розумінням того, що віра є основною психологічною умовою прийняття рішень, вибору цілей і засобів їх досягнення. У складному комплексі системно організованих психічних функцій віра посідає одне із центральних місць, що усвідомлюється багатьма дослідниками, проте самі процеси цього найважливішого психологічного механізму через складні, системні та маловивчені взаємини між ціннісною сферою, мотивацією і індивідуально-психологічними якостями особистості донині не досліджені і не з'ясовані. Можна впевнено стверджувати, що віра є саме тією сферою психіки, де поєднуються інтереси як «вершинної», так і «глибинної» психології, «божественне» та «земне».

Вивчена література, присвячена нашій темі та пов'язаним із нею проблемам, а також проведені дослідження дозволили розробити модель розуміння природи віри і представити її в даній публікації у формі окремих взаємопов'язаних концептуальних блоків.

Віру ми розглядаємо як один із базових когнітивних інструментів пошуку та розуміння смислу навколишнього ціннісного світу. Структуризація дійсності на основі тріади знань, досвіду і віри в суспільній свідомості відображається у формі численних різноманітних концептів, а в індивідуальній свідомості – у формі конструктів як результатів суб'єктивних суджень, умовиводів і переконань. Віра, як і мислення, пам'ять, уява, перцептивна сфера, є важливим когнітивним елементом. Проте для людини вона виступає надійним орієнтиром лише тоді, коли завдяки зрілому мисленню концепти перевіряються аналітичними операціями і виниклими сумнівами на основі виявлених протиріч. Відтак доречно навести невелику цитату з книги У. Джемса: «Віровання наші можуть бути шкідливими тільки тоді, коли забувають, що вони – гіпотези, і висувають претензії на раціональність і авторитетність» [3, с. 7].

Тривалий час вчення про когнітивні процеси не розглядало віру і мислення як єдине ціле, в якому можуть мати місце не лише співдружність, а й конкуренція, де саме віра частіше перемагає в ситуації прийняття рішень, вибору цілей і засобів їх досягнення. Саме віра, а не мислення і розум, які беруть активну участь у розумінні й оцінці конкретних життєвих обставин, є основною умовою формування векторних ліній поведінки. Саме віра передує структуризації

ціннісного світу. Не мислення ініціює віру, а, навпаки, віра є тригером для активації мислення. Чим слабкіші особистість і активність деяких компонентів мислення, тим сильніші вплив віри і можливість стати жертвою ілюзій та ілюзієтворчості.

В цій публікації ми зупинимося на питанні взаємозв'язку віри та ціннісного світу, який можна умовно уявити у формі величезної кількості системно організованих матеріальних та ідеальних об'єктів. Цінності – наявні у свідомості суспільства (нації, субкультури, групи, колективу) комплекси уявлень про користь, рентабельність та доцільність застосування в житті людей тих чи інших матеріальних об'єктів, соціальних норм, стандартів і духовних ідеалів, які здійснюють раціональну регуляцію міжособистісних відносин, вмотивовують вибір рішень і оцінок, визначають зміст цілей і засобів їх досягнення. Цінності об'єктивні, залежать від історичних, економічних, політичних умов розвитку суспільства, визначаються його ментальністю, включені в певні ієрархічно організовані класи, групи та підгрупи, які знаходяться в субординаційних відносинах [10].

Щоб систематизувати цінності, потрібно дібрати ключі до питання класифікації життя в усіх його значних і малозначних проявах, і, ймовірно, наразі це успішно зробити неможливо. Спроби їх систематизації не входять в наші завдання, але необхідно послатися на публікації, в яких вони викладені [16; 17; 18]. Наше більш вузьке, але теж складне завдання полягає в тому, щоб показати зв'язок цінностей із вірою, розглянувши цей матеріал через призму різних за змістом психологічних поглядів і теорій.

Дослідження віри в її широкому розумінні потребує розробки раціональної методологічної позиції, яка містила б не тільки традиційні й уже давно виправдані в даному випадку принципи та ідеї системного, діяльнісного та інших підходів, наявних у психології. З нашого погляду, щоб підійти до розкриття таємниць природи віри ближче, необхідно розвивати концепцію ціннісно-функціональної картини світу, розглядаючи цінності та їх конкретне втілення – ціннісні об'єкти – крізь призму виконуваних ними функцій.

Постійно маючи справу із цінностями, людина прагне зрозуміти, що саме є цінним, важливий або не важливий даний ціннісний об'єкт для неї, яку користь і вигоду можна одержати від володіння ним, доцільно чи невигідно докладати для цього певних зусиль. Для відповіді на подібні запитання цінність об'єкта у свідомості індивіда структурується відповідно до його знань і досвіду. У сприйнятті та оцінках навколишнього і внутрішнього світу людина прагне зробити світ пізнаваним і зрозумілим, і це їй вдається завдяки структуризації – універсальному механізму свідомості. Те, що сприймається як незнайоме, непізнаване, незрозуміле, непередбачуване і тому спричиняє страх і тривогу, завдяки структуризації стає зрозумілим і доступним для подальших оцінок у вигляді комплексів цінностей або антицінностей (концепти, табуйовані суспільством і людиною). Віра в даному випадку є основним інструментом структурування світу і більш економною формою визнання його цінності. Комплекс аналітико-синтетичних операцій, порівнянь і узагальнень, побудованих на логіці й абстрагуванні, потребують від особистості певної активності функцій контролю та самоконтролю. При виникненні сумнівів автоматично актуалізуються переживання тривоги, напруження, власної неадекватності, розчарування, що спричиняє у людини опір процесам визнання цінності. «Вірус» сумнівів починає руйнувати віру, яка може легко визнавати ілюзії та створювати їх, оскільки диктується бажаннями, які є базисом аутистичного або, точніше, дезидеріогенного (від лат. desiderium – бажання) мислення. Це поняття, з нашої точки зору, більшою мірою, ніж аутистичне мислення, розкриває смисл пізнавальної діяльності на основі віри.

Взаємодія віри як когнітивно-перцептивного механізму, що сприймає світ у формі цілісних образів, та раціонального, критичного, заснованого на системному баченні мислення можна метафорично порівняти з різнояйцевими близнюками, які перебувають в одній утробі

(особистості), але, незважаючи на подібність і деяку ідентичність, мають різні характеристики, можливості та функції.

Надалі ми будемо дотримуватися головної тези, згідно з якою віру слід розуміти як універсальний інструмент (механізм, «драйвер»-програму, що забезпечує стійкий зв'язок між особистістю та когнітивною сферою) визначення значущості та пошуку смислу цінностей, що відображаються в суспільній та індивідуальній свідомості.

Стикаючись із матеріальними та ідеальними об'єктами, що сприймаються як цінності, індивід автоматично свідомо і підсвідомо розглядає їх з позицій двох оцінних категорій – значущості та смислу. Крім того, об'єкти (в даному випадку концепти і конструкти віри), з нашої точки зору, необхідно розглядати крізь призму декількох вимірів – своєрідних векторотвірних факторів, які беруть участь в організації психічної діяльності і для позначення та виділення яких ми умовно використовували абревіатуру ЦВМП (цінності, відносини, мотивація, потреби). Це означає, що об'єкти віри виконують: роль цінностей, до володіння якими прагнуть люди; функцію відносин, крізь призму яких особистість із різним ступенем пристрасності (визнання, прийняття або нівелювання і відкидання) розглядає дійсність; роль мотивів-аргументів, за допомогою яких індивід обґрунтовує вибір мети і засобів її досягнення; завдання актуалізації тих комплексів потреб («хочу вірити ...»), які, завдяки наявним у них або передбачуваних функцій, здатні задовольнити запити особистості.

Згідно з нашими поглядами на взаємозв'язок значущості та смислу ціннісних об'єктів віри з мотивацією та ставленням, схематично представлений на Рис. 1, віра – це комплекс взаємопов'язаних процесів і станів, супутніх до пошуку значущості та смислу актуальної для особистості цінності, а також її визнання та прийняття.

Стикаючись із цінністю, індивід прагне визначити її значущість і зрозуміти смисл, яким вона, з його точки зору, наділена. Втрата або відсутність віри – результат нівелювання цінності, неможливість або нездатність бачити в ній сенс. Віра – одна з головних умов і наслідків визнання і прийняття особистістю значущості та смислу цінності при відсутності сумнівів у цьому.

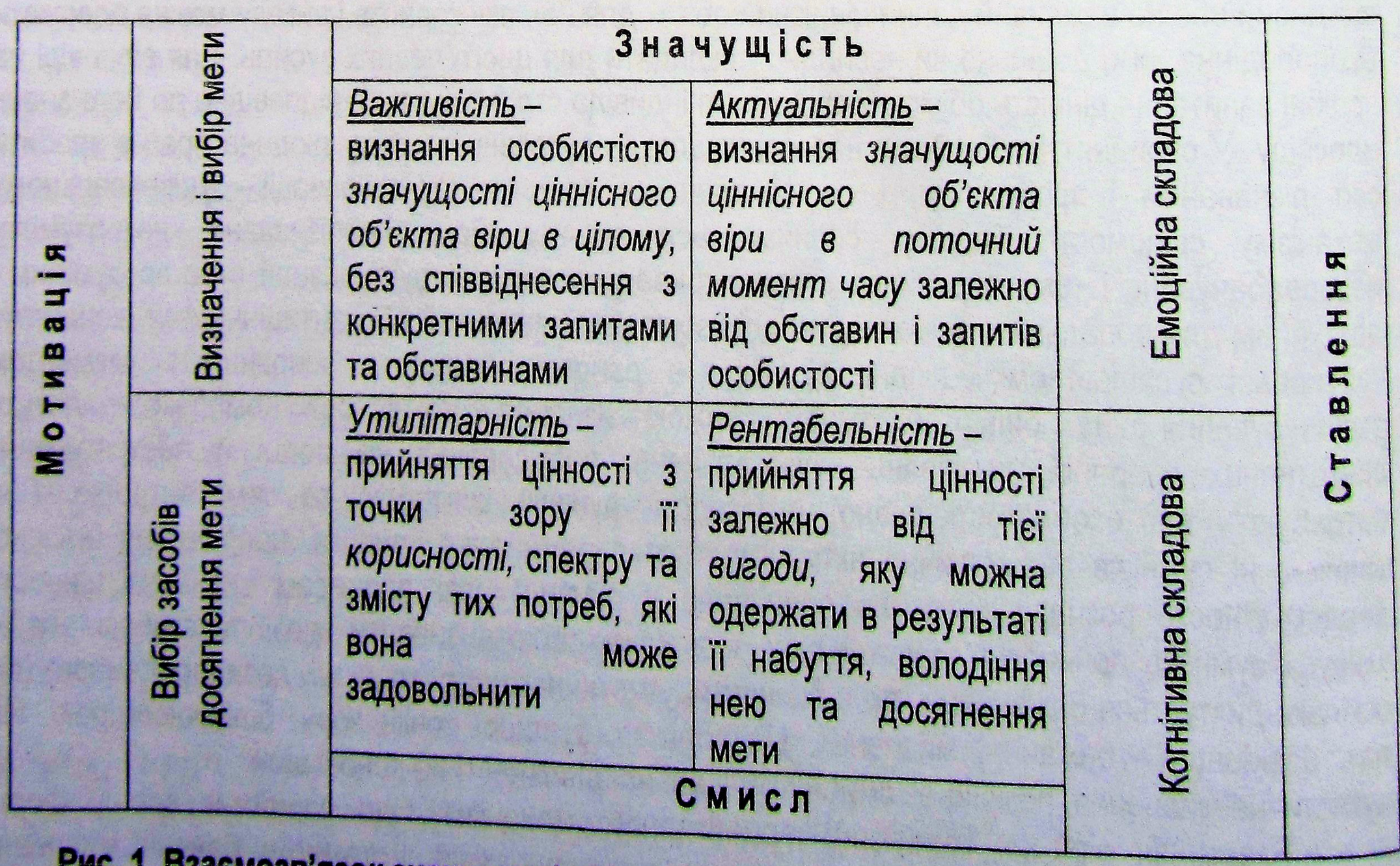

Рис. 1. Взаємозв'язок значущості та смислу ціннісних об'єктів віри з мотивацією та ставленням

Пошук значущості та смислу – процес, з одного боку, емоційний і переважно мало усвідомлюваний, з іншого – довільний, спирається на знання, факти, досвід і послідовні аналітичні дії. Обґрунтування цінності об'єкта віри за допомогою концептів і конструктів – наслідок вторинних раціоналізацій і включення механізмів психологічного захисту. Розглянемо кожен з елементів значущості та смислу окремо – без співвідношення змісту цих складових із матеріалом оглядового літературного пошуку, тобто висловимо із цих питань власну точку зору.

Однією з оцінних категорій об'єкта віри є його ***значущість*** – узагальнена форма визнання, емоційний компонент ставлення, що виражається у визначенні важливості й актуальності цінності для особистості або оточуючих людей.

Важливим для особистості, колективу або суспільства є те, що має певну ціну, вартість, має високий рівень значення, оскільки позитивно впливає на життя, робить його комфортним, привабливим, розкриває можливості та має велике (першорядне, істотне) значення. Важливість цінності (в нашому випадку – об'єкта віри – концепту або конструкта) позитивно висловлюється в таких емоційно забарвлених словах, як «це респектабельно, прекрасно, амбіційно, значно, авторитетно, це те, про що мріяв, що викликає захоплення, понад усі очікування, є питанням життя і смерті». Важливість цінності у свідомості суб'єкта може виявлятися нейтрально: «Мені все одно, я до цього байдужий, це мене не зачіпає, ніколи не звертав на це увагу». Врешті-решт, ставлення до цінності може бути емоційно-негативним: «Це жахливо, огидно, убивчо, лякливо, важко, трагічно, гірше немає куди. Я все це ігнорую, зневажаю, для мене це порожнє місце, викликає огиду та презирство».

Актуальність – це переживання суб'єктом оцінки об'єкта (концепту або конструкта віри) за критерієм його значення для особистості в поточний, теперішній час. Позитивне ставлення до актуальності цінності для особистості або суспільства виражається в таких емоційно насичених словах, як «це своєчасно, життєво, злободенно, гостро, доречно, суттєво для даного моменту». Негативне сприйняття цінності за параметром її актуальності може виражатися в таких словах та ідіомах, як «це не своєчасно, не злободенно, малоцікаво, запізно (або передчасно), недоречно, невпопад, не вчасно. Що було – те загуло, перегоріло, поїзд уже пішов, обставини змінилися» та ін.

Поняття особистісного смислу як базового пояснювального принципу в психології та інших науках було введене О. М. Леонтьєвим ще в сорокових роках минулого століття. На Заході воно розвивалося в таких концепціях, як логотерапія В. Франкла, теорія особистісних конструктів Дж. Келлі, етогенетичний підхід Р. Харре, феноменологічна психотерапія Ю. Джендліна та ін.

О. М. Леонтьєв зазначав, що розшифровка проблеми смислу дозволить краще зрозуміти особистість як особливу форму психологічного виміру. В. Франкл розглядав смислові виміри людини як надбудову над її біологічними та соціальними утвореннями. Значна кількість дослідників цього питання доходять висновку, що вчення про смисл може виконувати в психології функцію базової концептуальної системи, оскільки з її допомогою можна пояснити динаміку формування не тільки відносин всередині особистості, взаємин особистості та соціуму, а й складних трансформацій у масовій психіці в умовах цивілізаційних змін [7; 14].

Смисл виражає ставлення особистості до ціннісного об'єкта віри крізь призму оцінки його утилітарності та рентабельності. Пошук смислу дозволяє аргументовано (мотивовано) прийняти та ідентифікувати себе з усією цінністю (тотальна ідентифікація) або з її частиною (фрагментарна ідентифікація). Пошук смислу, як метапотреба, пронизує всі без винятку свідомі дії особистості та відображається на когнітивному рівні, включаючи мислення і його атрибути, уяву, пам'ять. Людина іноді болісно шукає смисл, застосовуючи в цих випадках все можливе: логіку, досвід, знання, вміння, допомогу та підтримку інших. Остаточним результатом пошуку є

прийняття або неприйняття смислу, розуміння того, що він втрачений або відсутній. Смисл може сприйматися і як щось суперечливе, через що людина не знає, радіти їй від цього, бути обережною чи страждати.

Нагадаємо, що віра, поряд з іншими елементами когнітивної сфери, є основним інструментом визнання та прийняття смислу цінності. Розглянемо основні характеристики його складових.

Утилітарність – прийняття цінності з точки зору того, наскільки вона ефективна, дозволяє домогтися необхідних результатів, є умовою успішності (покращує, прикрашає, зміцнює, робить необхідним, оберігає) або гармонійного розвитку чи освіти, підвищує самооцінку, престижність, соціальний статус, забезпечує успіх, здоров'я тощо. Інверсійне ставлення до користі об'єкта виражається в тому, що індивід вважає цінність непотрібною або непридатною для використання з огляду на відсутність відповідних функцій, що унеможливлює досягнення необхідного результату або очікуваного ефекту.

Рентабельність – оцінка комплексу якостей і функцій цінності, які, на думку індивіда, дають йому (або значущим іншим) можливість стати більш ефективним і успішним, забезпечують прибуток, дохід, створюють необхідні умови для задоволення певного спектру актуальних потреб. Вигода від придбання цінності або оволодіння нею, оцінка результатів, отриманих від прийняття цінності та ідентифікації з нею, буде залежати від витрат і втрат, вірогідних у випадку необхідності досягти мети. Сферами досягнень або втрат, з якими особистість співвідносить власні цілі або засоби їх досягнення, можливі за умови прийняття цінності, можуть бути: стан здоров'я, професійний, сімейний, моральний статус, ступінь свободи та незалежності, рівень успішності, розвитку, благополуччя. Якщо людина не бачить вигоди від прийняття цінності, вона визначає її як умову виникнення збитків, шкоди, втрати ресурсів, розплати і втрат у згаданих вище сферах. Якщо отримані від досягнення цінності результати вищі за витрати та ймовірні втрати особистості, ціннісний об'єкт може бути визнаний рентабельним, тобто вигідним. Якщо у свідомості суб'єкта втрати і витрати переважають над отриманими результатами, цінність буде сприйматися як мало- або нерентабельна.

Одним з найважливіших аспектів оцінки рентабельності є уявлення особистості про власні можливості. Людина визначає вигоду від володіння цінністю по тому, чи є у неї можливості досягти бажаних цілей. Можливості – характеристики доступності коштів, внутрішніх і зовнішніх ресурсів реалізації цілей, комплекси якостей, які є умовами успішності для вирішення поставлених завдань. Досягнення цілей можливе за наявності таких комплексів якостей:

а) фізичні можливості – стан здоров'я, що дозволяє вирішувати поставлені перед індивідом завдання; енергетичні характеристики, які визначають витривалість індивіда, стійкість до психічних і фізичних навантажень; фізична привабливість, принадність, що покращують процес спілкування внаслідок виниклої симпатії та прийняття;

б) *когнітивні якості* – рівень інтелекту, наявні знання, необхідні для вирішення завдань; конфігурація когнітивних функцій за участю уяви, творчих і прогностичних здібностей, критичності та ін.;

в) *особистісні якості* – вольові процеси, вміння організовуватися та концентруватися на поставленому завданні; властивості темпераменту – активність, рухливість психічних процесів, вольові якості, адекватна здатність контролювати динаміку розвитку зовнішніх ситуацій і внутрішніх станів, оптимістичне світосприйняття; здатність до емпатії та рефлексії;

г) умови допомоги та підтримки – можливості матеріальної (фінансової) підтримки, інтелектуальної, моральної та емоційної допомоги у формі схвалень, похвали, заспокоєння, перерозподілу навантаження.

Об'єкти віри є джерелами формування мотиваційних процесів і базовими елементами системи аксіоперсональних відносин, фактично ядра особистості. Коротко розглянемо кожен із цих аспектів.

Якщо торкнутися сутнісних якостей відносин, то до них можна віднести такі характеристики, як цілісність, активність, свідомість і вибірковість. Це означає, що у відносинах відображається цілісний зв'язок людини з дійсністю. Відносини формуються в результаті активної діяльності особистості та відображаються у свідомості. Вибірковість означає суб'єктивність ставлення індивіда до чогось (або когось) і ґрунтується на тому, що він згідно зі своїми особистісними позиціями вибирає або відкидає, схвалює або заперечує і нівелює цінність, з якою стикається [9].

Під ставленням ми розуміємо суб'єктивну позицію особистості, групи людей або суспільства, яка відображає ступінь прихильності (причетності) до певних цінностей. В. М. М'ясищев і його послідовники виділяють три основні компоненти, в яких закладено зміст відносин, що відповідає уявленням психології про структуру психічних станів і процесів як єдність взаємодії емоційної, когнітивної та конативної (мотиваційно-поведінкової) складових [9]. Ставлення до цінності може проявлятися у формі позитивних і негативних оцінок. Позитивне ставлення до цінностей виражається у формі таких емоційно-когнітивних тенденцій і реакцій, як прихильність, інтерес, захоплення, радість, любов, вірність, дружба, повага, здивування тощо. Негативне ставлення, невизнання і неприйняття цінностей проявляється в нівелюванні їх властивостей і якостей, нігілізмі, ксенофобії, негативізмі, переживаннях образи, заздрості тощо. Ставлення до цінностей здійснюється крізь призму оцінки особистістю їх функцій, які можуть задовольняти поодинокі потреби або різноманітні комплекси потребових станів індивіда.

Отже, ставлення є інтегрованим утворенням, що містить емоційний (визнання) та когнітивний (прийняття) компоненти пристрасності до цінності, які є основою сформованих (або тих, що формуються) поглядів і позицій особистості. Комплекси ставлень до цінностей формують риси характеру – тенденції, що є наслідком інтеграції з компонентами конативного тренда, які утворюють те, що можна назвати стилем поведінки особистості.

Мотиви – аргументи, за допомогою яких індивід обґрунтовує причини поведінки на користь тих або інших цінностей і виконуваних ними функцій, які він співвідносить, зважує і вибирає для досягнення мети. Причинами (поштовхом, тригером) поведінки є актуальні комплекси потребових станів, які орієнтують індивіда на реалізацію кінцевої та проміжної мети. В одних випадках мотиви містять справжні причини вчинків, тобто особистість у своїх аргументах відображає саме ті потреби, які є реальними спонуками дій або замаскованими і несвідомими через втручання механізмів психологічного захисту. В цих випадках за допомогою захисних механізмів особистість або раціоналізує свій вибір, або витісняє його зі свідомості, або видаляє шляхом проекції, а також на основі безлічі інших прийомів роботи несвідомого приховує від свідомості справжні потреби та інші причини, що лежать в основі неефективної поведінки [4; 15]. На особистісну аргументацію можуть впливати мотиви різних груп: сцієнтогенні (лат. scientiae – знання), в основі яких лежать достовірні знання та факти; квестіогенні (лат. quaestio – сумнів, питання), базисом яких є усвідомлювані протиріччя, невідповідності та логічні помилки і внаслідок цього – переживання сумнівів; фідемогенні (лат. fidem – віра), які визнаються і приймаються індивідом за допомогою механізму віри.

Формування мотиваційного процесу можна умовно розділити на два етапи, що впливають один на одного: 1) мотивація вибору цілей, аргументація особистості щодо значущості та смислу термінальних цінностей (за М. Рокичем), які індивід вибирає в якості цілей (наприклад, внутрішня гармонія, надійність сім'ї, визнання оточуючих, безпека тощо); 2) мотивація вибору засобів досягнення цілей (інструментальних цінностей), що виражається в

обґрунтуванні особистістю вибору комплексу надійних і ефективних інструментів (наприклад, особистісних, когнітивних якостей, умов ситуації, чиєїсь підтримки і под.), які є корисними і доцільними для оптимальної реалізації вибраних цілей. В організації процесів, що забезпечують взаємозв'язок мотивації та ціннісної системи, віра виконує системотвірну, адаптивну та ресурс-активуючу функції. Концепти і конструкти віри можуть виконувати позитивну роль – сприяти духовному та когнітивному росту, підвищувати адаптивний потенціал особистості, в інших ситуаціях – заводити людину в глухий кут, породжуючи схильність до ілюзорного сприйняття життєвих ситуацій і можливостей самореалізації.

Для розуміння деяких аспектів природи досліджуваних проблем нами використовується поняття форми віри. Поняття *форма* в різних напрямах науки має різні значення, відображає як зовнішні, так і внутрішні якості елементів системи, які забезпечують сталість й інтегрованість її структури. Критеріями оцінки форми може бути зовнішній вигляд предметів, їх розміри, обсяг, пропорції, колір. Внутрішні критерії форми ґрунтуються на оцінці узагальнених характеристик, що забезпечують ефективність системи в певних видах діяльності.

Під формами віри ми розуміємо узагальнені комплекси цінностей, актуальні для специфічних видів діяльності, визнання та прийняття яких сприяє задоволенню базових потреб особистості. До форм віри можна віднести: духовно-релігійну – за сутністю трансцендентну і надособистісну; інтерперсональну – відображає систему цінностей, що регулюють міжособистісні відносини; аутоперсональну – віру в себе і власні можливості; віру в соціальні цінності; непродуктивні та ірраціональні форми віри і вірувань, які породжують ілюзорне сприйняття світу та ілюзієтворчість. В однієї й тієї самої особистості віра може мати різний зміст. Людина здатна вірити одночасно в Бога, диявола, містичні явища, визнавати дружбу, любов, вірність, власну успішність або, навпаки, спиратися на протилежні соціальні, аутоперсональні та інші цінності.

Перш ніж перейти до поняття об'єкт віри, потрібно зрозуміти, який смисл вкладається в поняття «об'єкт» у цілому. У філософських словниках під об'єктом розуміють предмет дослідження, існуючий у колективній або індивідуальній свідомості в матеріальній або ідеальній формі, що активує пізнавальну та практичну діяльність суб'єкта. Універсальною характеристикою будь-якого матеріального або ідеального об'єкта є об'єктивна та суб'єктивна цінність [13].

Об'єктами віри є конкретні, концептуально пов'язані між собою, інтегровані в єдине ціле *елементи форм віри*. Наприклад, об'єктами духовно-релігійної віри є Бог, душа, вищі сили, віра в безсмертя і т. д. Таким чином, об'єкти віри у свідомості індивіда виступають як ментальні цінності у вигляді *концептів* (готових поглядів, наявних у суспільній свідомості) і/або *конструктів* – результатів його власних роздумів, інтерпретацій, уявлень і переконань.

Коротко зупинимося на понятті концепт у літературі. Слово «концепт» у різних мовах має різне, хоча і близьке значення. В латинській мові слово conceptus означає «запліднене яйце, зачаток», тобто думка як зародкова істина. З італійської та іспанської це слово перекладається як «начерк», у російській мові воно за змістом ближче до слова «конспект».

У філології різні автори вкладають у це слово різні значення. Відзначено, що концепти є наслідком відображення у свідомості та мисленні певних уявлень у формі образів, понять, описуваних дій і станів, важливих для життя і спілкування людей, що мають стійку в часі всезагальну, національну або ментальну значущість. Сукупність концептів утворює взаємопов'язані між собою комплекси – *концептосфери*, які відображають різні форми картин світу у вигляді інтегрованих та узагальнених понять та емоційних станів [6; 8; 11].

Природа концептів залежно від елементів, що їх об'єднують, розглядається науковцями в різних площинах. Концепт може бути одиницею ментальності, свідомості, мови думки,

бачення світу або інформації про світ [12]. На думку Н. Д. Арутюнової, концепти утворюють своєрідний культурний шар, що є посередником між людиною та світом, «згустком культури», базовою одиницею культури, що входить у ментальний світ і свідомість людини [8].

Якою, на думку дослідників, є структура концепту? Згідно з позицією Є. Я. Кубякової, концепт розглядається як сполучна ланка між мисленням і мовою, інформаційна структура, яка відображає людський досвід [6]. Інші автори розглядають концепт як базове перцептивно-когнітивно-афективне утворення динамічного характеру, «квант структурованого знання», який заміщає нам у процесі мислення невизначену кількість однорідних предметів. У структурному плані концепт розглядається як розумова картинка, схема, фрейм, сценарій – кожен із власним ядром і периферією. За масштабом інформаційного охоплення виділяють супер-, макро-, мікроконцепти, а залежно від соціального та ментального середовища, у якому домінують ті чи інші концепти, – культурні, професійні, моральні, наукові, етнічні, вікові, гендерні, індивідуальні та ін. [8; 11; 12].

Що слід розуміти під концептами віри? Це готові, сформовані в процесі еволюції уявлення про природу тієї чи іншої картини світу, загальноприйняті ідеї, погляди, що існують у соціальному середовищі у формі установок суспільної свідомості (атитюдів) або колективного несвідомого (архетипів) і відображають сподівання людей на можливості існування вищих принципів, ідеальних відносин, норм і правил раціональної взаємодії. Концепти об'єктивні, є готовим, сформованим у суспільній свідомості інтелектуальним продуктом, що вміщує уявлення багатьох мислителів. Людина в процесі соціалізації, залучення до духовних цінностей та інших предметів віри, інтеріоризуючи їх, виробляє до них особисте ставлення й ідентифікує себе з ними залежно від того, які актуальні потреби при цьому можуть бути задоволені.

Центральним для підходу теорії особистісних конструктів Дж. Келлі є поняття особистісного конструкту – ідеї про те, як людина конструює (інтерпретує) події на основі власного досвіду і набутих знань. Конструкт, якщо представити поняття в узагальненій формі, – це патерн, шаблон мислення, ґрунтований на поглядах, позиціях, переконаннях особистості, за допомогою якого вона прагне вирішувати власні життєві проблеми, надає їм смисл, прилаштовується до світу. Відповідно до цієї теорії, наповнені смислом конструкти пов'язують минуле та майбутнє і в такий спосіб створюють переживання часового континууму. З огляду на це одне з основних завдань психології Дж. Келлі вбачає у вивченні того, як люди конструюють власний світ і уявлення про самих себе. Фундаментальний постулат цієї теорії стверджує, що поведінка людини визначається тим, як вона прогнозує майбутні події. Дж. Келлі порівнює людину з дослідником і вважає, що люди спрямовують свої психічні процеси до передбачення майбутнього, використовуючи для цього різноманітні конструкти. Намагаючись пояснити дійсність, індивід навчається передбачати події, що впливають на його життя, і дивиться на теперішнє так, щоб передбачати майбутнє за допомогою унікальної системи своїх особистісних конструктів [5].

Система конструктів особистості побудована за дихотомічним принципом, тобто передбачається, що в конструкті міститься інформація про альтернативні характеристики подій і фактів, які людина розрізняє, стикаючись із ними. Конструкти, таким чином, відіграють роль покажчиків при розмежуванні, ідентифікації, розумінні та очікуванні подій. Конструктна система індивіда змінюється відповідно до ефективності інтерпретації повторюваних подій. Набір гіпотез (конструктів) в умовах постійно мінливих явищ і фактів перевіряється досвідом. Зворотний зв'язок, який дозволяє робити висновки про ефективність гіпотез, що допомагають прогнозувати майбутнє, веде до зміни конструктів. Останні, у свою чергу, використовуються як нові гіпотези, і ті з них, які є корисними, зберігаються, інші переглядаються або відкидаються. Таким чином, людина не здатна накопичувати досвід тоді, коли в процесі інтерпретації нових подій, при

зіткненні з незвичайними явищами та фактами користується старими, непроникними конструктами. Усередині конструктної системи кожної людини є центральна структура, за допомогою якої вона висловлює свої засадничі погляди, приходить до розуміння найбільш фундаментальних положень стосовно навколишнього світу і самої себе. Ця структура містить когнітивні елементи, які дозволяють індивіду прогнозувати та контролювати важливі аспекти спілкування (названі Дж. Келлі центральною роллю) з іншими людьми і соціальними групами. Це означає, що людина в процесі соціалізації реалізує свою поведінку відповідно до тих конструктів, з якими себе ідентифікує.

Конструкти віри – думки, ідеї, уявлення, переконання, якими індивід аргументує значущість, користь, доцільність визнання і прийняття предмета віри. За допомогою конструктів він прагне вирішувати власні життєві проблеми, робить особистий вибір. Згідно з поглядами Дж. Келлі, викладеними в його теорії, індивід намагається пояснити дійсність, щоб навчитися передбачати події, що впливають на його життя, дивиться на сучасне так, щоб передбачати майбутнє за допомогою унікальної системи своїх особистісних конструктів, у тому числі й за допомогою конструктів віри.

Висновки. Викладений матеріал, що відображає зв'язки віри (як базового інструменту визнання значущості та смислу ціннісних об'єктів) зі структурними елементами ціннісної системи особистості, дає можливість розвивати закладені в ньому ідеї та робити певні узагальнення.

Наше повідомлення – всього лише частина концептуальних уявлень і позицій, що дозволяють розкрити проблему природи віри. В наступних публікаціях ми розглянемо взаємозв'язок віри та реалістичного мислення з виділеними в психоаналізі принципами організації психічної діяльності (задоволення та реальності), первинними і вторинними процесами організації пізнання, основними погребовими тенденціями (бажаннями і прагненням уникати дисонансних переживань). З нашої точки зору, проблему віри необхідно вивчати одночасно з психологічними аспектами формування сумнівів, які, будучи наслідком дисонансних переживань, виконують стосовно віри бар'єрну функцію. Потрібно визначити зв'язок віри і сумнівів із регуляторними та адаптивними механізмами психічної діяльності.

Література

1. *Асмолов А.Г.* Культурно – историческая психология и конструирование миров / А. Г. Асмолов. – М.: Изд-во «Институт практической психологии», Воронеж: НПО «МОДЭК», 1996. – 768 с.
2. *Двойнин А. М.* Психология верующего: Ценностно-смысловые ориентации и религиозная вера личности: Монография / А. М. Двойнин. – СПб.: Речь, 2011. – 224 с.
3. *Джеймс У.* Воля к вере / У. Джеймс. – М.: Республика, 1997. – 431 с.
4. *Ильин Е.П.* Мотивация и мотивы / Е. П. Ильин. – СПб: Питер, 2000. – 512 с.
5. *Келли Дж.* Психология личности. Теория личностных конструктов / Дж. Келли. – СПб. : Речь, 2000. – 249 с.
6. *Курбякова Е.С.* Краткий словарь когнитивных терминов / Е.С. Курбякова, В. З. Демьянков, Ю. Г. Панкрац, Л. Г. Лузина. – М.: Филол. ф-т МГУ им. М. В. Ломоносова, 1997. – 245 с.
7. *Леонтьев Д. А.* Психология смысла: природа, строение и динамика смысловой реальности / Д. А. Леонтьев; [2-е, испр. изд.]. – М.: Смысл, 2003. – 487 с.
8. *Логический* анализ языка: ментальные действия. – М.: Наука, 1993. – 176 с.

9. *Мясищев В. Н.* Психология отношений. Избранные психологические труды / В. Н. Мясищев ; [ред. А. А. Бодалева]. – М.: Изд-во Института практической психологии, Воронеж: НПО «МОДЭК», 1995. – 356 с.
10. *Непомнящая Н. И.* Ценностность ка́к личностное основание: Типы. Диагностика. Формирование. / Н. И. Непомнящая. – М.: Московский психолого-социальный институт. Воронеж: Изд-во НПО «МОДЭК», 2000. – 176 с.
11. *Попова З. Д.* Концептосфера и картина мира // Язык и национальное сознание / З. Д. Попова, И. А. Стернин. – Воронеж: Истоки, 2002. – Вып. 3. – С. 4 – 8.
12. *Прохоров Ю. Е.* В поисках концепта / Ю. Е. Прохоров; [2-е изд.]. – М.: Флинта, Наука, 2009. – 176 с.
13. *Философский* энциклопедический словарь. – М.: Советская энциклопедия, 1983. – С. 391 – 392.
14. *Франкл В.* Воля к смыслу / В. Франкл. – М.: Апрель-Пресс, 2000. – 368 с.
15. *Хекхаузен Х.* Мотивация и деятельность / Х. Хекхаузен. – СПб. : Питер; М. : Смысл, 2002. – 860 с.
16. *Худякова Н. Л.* Аксиологические основы поведения человека : учеб. пособие / Н. Л. Худякова. – Челябинск : Изд-во Челяб. гос. ун-та, 2010. – 109 с.
17. *Эрштейн Л. Б.* Запретная теория ценностей: психологические и социологические следствия представления ценностей как динамических запретов / Л. Б. Эрштейн. – СПб, 2008. – 122 с.
18. *Яницкий М. С.* Ценностные ориентации личности как динамическая система / М. С. Яницкий. – Кемерово: Кузбассвузиздат, 2000. – 204 с.

Транслітераційний переклад літературних джерел

1. *Asmolov A.G.* Kul'turno – istoricheskaja psihologija i konstruirovanie mirov / A. G. Asmolov. – M.: Izd-vo «Institut prakticheskoj psihologii», Voronezh: NPO «MODJeK», 1996. – 768 s.
2. *Dvojnin A. M.* Psihologija verujushhego: Cennostno-smyslovye orientacii i religioznaja vera lichnosti: Monografija / A. M. Dvojnin. – SPb.: Rech', 2011. – 224 s.
3. *Dzhejms U.* Volja k vere / U. Dzhejms. – M.: Respublika, 1997. – 431 s.
4. *Il'in E.P.* Motivacija i motivy / E. P. Il'in. – SPb: Piter, 2000. – 512 s.
5. *Kelli Dzh.* Psihologija lichnosti. Teorija lichnostnyh konstruktov / Dzh. Kelli. – SPb. : Rech', 2000. – 249 s.
6. *Kurbjakova E.S.* Kratkij slovar' kognitivnyh terminov / E.S. Kurbjakova, V. Z. Dem'jankov, Ju. G. Pankrac, L. G. Luzina. – M.: Filol. f-t MGU im. M. V. Lomonosova, 1997. – 245 s.
7. *Leont'ev D. A.* Psihologija smysla: priroda, stroenie i dinamika smyslovoj real'nosti / D. A. Leont'ev; [2-e, ispr. izd.]. – M.: Smysl, 2003. – 487 s.
8. *Logicheskij* analiz jazyka: mental'nye dejstvija. – M.: Nauka, 1993. – 176 s.
9. *Mjasishhev V. N.* Psihologija otnoshenij. Izbrannye psihologicheskie trudy / V. N. Mjasishhev ; [red. A. A. Bodaleva]. – M.: Izd-vo Instituta prakticheskoj psihologii, Voronezh: NPO «MODJeK», 1995. – 356 s.
10. *Nepomnjashhaja N. I.* Cennostnost' kak lichnostnoe osnovanie: Tipy. Diagnostika. Formirovanie. / N. I. Nepomnjashhaja. – M.: Moskovskij psihologo-social'nyj institut. Voronezh: Izd-vo NPO «MODJeK», 2000. – 176 s.
11. *Popova Z. D.* Konceptosfera i kartina mira // Jazyk i nacional'noe soznanie / Z. D. Popova, I. A. Sternin. – Voronezh: Istoki, 2002. – Vyp. 3. – S. 4 – 8.

12. *Prohorov Ju. E.* V poiskah koncepta / Ju. E. Prohorov; [2-e izd.]. – M.: Flinta, Nauka, 2009. – 176 s.
13. *Filosofskij* jenciklopedicheskij slovar'. – M.: Sovetskaja jenciklopedija, 1983. – S. 391 – 392.
14. *Frankl V.* Volja k smyslu / V. Frankl. – M.: Aprel'-Press, 2000. – 368 s.
15. *Hekhauzen H.* Motivacija i dejatel'nost' / H. Hekhauzen. – SPb. : Piter; M. : Smysl, 2002. – 860 s.
16. *Hudjakova N. L.* Aksiologicheskie osnovy povedenija cheloveka : ucheb. posobie / N. L. Hudjakova. – Cheljabinsk : Izd-vo Cheljab. gos. un-ta, 2010. – 109 s.
17. *Jershtejn L. B.* Zapretnaja teorija cennostej: psihologicheskie i sociologicheskie sledstvija predstavlenija cennostej kak dinamicheskih zapretov / L. B. Jershtejn. – SPb, 2008. – 122 s.
18. *Janickij M. S.* Cennostnye orientacii lichnosti kak dinamicheskaja sistema / M. S. Janickij. – Kemerovo: Kuzbassvuzizdat, 2000. – 204 s.

Алексеева Ю. А. Взаимосвязь веры и ценностей в пространстве личности. В статье, которая отражает один из фрагментов понимания природы веры, рассматриваются вопросы взаимосвязи веры с ценностным миром, который условно можно представить в форме огромного количества системно организованных и интегрированных материальных и идеальных объектов, составляющих ценностно - функциональную картину мира. Объекты веры – это идеальные ценности, представленные в общественном и индивидуальном сознании в форме многочисленных концептов и конструктов. Констатировано, что объекты веры выполняют: роль ценностей, к обладанию которыми стремятся люди; функции отношений, через призму которых личность с разной степенью пристрастия - признания, принятия или нивелирования и отвержения оценивает действительность; роль мотивов – аргументов, с помощью которых индивид обосновывает выбор цели и средств её достижения. Установлено, что вера - это комплекс взаимосвязанных процессов и состояний, инструмент, позволяющий осуществлять поиск значимости и смысла актуальной для личности ценности. Определено, что оценочными категориями объекта веры является значимость (обобщенная форма признания, эмоциональный компонент отношения, выражающийся в определении важности и актуальности ценности для личности) и смысл, который выражает отношение личности к ценностному объекту веры через призму оценки его утилитарности и рентабельности. Определено, что объекты веры в сознании личности выступают как ментальные ценности в виде концептов (готовых взглядов, имеющихся в общественном сознании) и / или конструктов - результатов размышлений, интерпретаций, представлений и убеждений, формирующихся и существующих в индивидуальном сознании. Концепты и конструкты веры в одних случаях могут выполнять позитивную роль - способствовать духовному росту, повышать адаптивный потенциал личности, в других ситуациях - вести человека в тупик, порождая склонность к иллюзорному восприятию жизненных ситуаций и возможностей самореализации. Сделан вывод, что связь веры с ценностной системой личности позволяет лучше понять природу как веры, так и личности.

Ключевые слова: вера, ценности, объекты веры, смысл, концепты веры, конструкты веры, мотивация, отношение.

Alieksieieva Iu. A. Interrelation of faith and values in the space personality. The article, which reflects one of the fragments of understanding the nature of faith, deals with the relationship between faith and the value world, which can be conditionally represented in the form of a huge number of systematically organized and integrated material and ideal objects that make up the value-

functional picture of the world. The objects of faith are the ideal values presented in the public and individual consciousness in the form of numerous concepts and constructs. It is stated that the objects of faith fulfill: the role of values to the possession of which people aspire; the functions of relations, through the prism of which the personality with varying degrees of predilection - recognition, acceptance or leveling and rejection – assesses the reality; the role of motives - the arguments by which the individual justifies the choice of the goal and the means to achieve it. It is established that faith is a complex of interrelated processes and states, a tool that allows to perform the search of the meaning and sense of a value relevant to the individual. It is determined that the evaluative categories of the object of faith is the significance (the generalized form of recognition, the emotional component of the relationship, expressed in the determining of the importance and relevance of value for the individual) and the meaning that expresses the attitude of the individual to the value object of faith through the prism of assessing its utility and profitability. It is defined that the objects of faith in the consciousness of the individual act as mental values in the form of concepts (ready-made views that are in the public consciousness) and / or constructs-the results of reflections, interpretations, ideas and believes that are formed and exist in the individual consciousness. Concepts and constructs of faith in some cases can perform a positive role - to promote the spiritual growth, to increase the adaptive potential of the individual, in other situations - to lead a person into a deadlock, giving rise the inclination to a tendency of the illusory perception of life situations and the opportunities for self-realization. It is concluded that the relationship of faith with the value system of personality allows for a better understanding of the nature of both faith and personality.

Keywords: faith, values, objects of faith, meaning, concepts of faith, constructs of faith, motivation, attitude.

Відомості про автора:

Алєксєєва Юлія Аркадіївна – кандидат психологічних наук, доцент кафедри теоретичної та консультативної психології факультету психології Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова, м. Київ, Україна, yulya-alekseeva-74@ukr.net.

Information about the author:

Alieksieieva Iulia Arkadiivna – candidate of psychological sciences, Associate Professor, PhD, Department of the Theoretical and consulting psychology of the faculty of psychological sciences NPU n. a. M.P. Dragomanov, Kyiv, Ukraine, yulya-alekseeva-74@ukr.net.

Статтю подано до друку 15.06.2017.

УДК 159.923.3 (091)
© Н. І. Бігун, 2017

Н. І. Бігун (м. Київ)

ФЕНОМЕН САМОДОСТАНОСТІ ОСОБИСТОСТІ У КЛАСИЧНІЙ ПСИХОЛОГІЇ

Бігун Н. І. Феномен самодостатності особистості у класичній психології. Стаття присвячена актуальній проблемі становлення особистості в умовах сьогодення. На сьогодні у суспільстві неабиякого значення набувають особистісні якості людини, які забезпечують її здатність ефективно адаптуватися до динамічних соціальних, економічних, культурних, політичних, глобальних змін; спроможність самостійно визначати вектор власної життєдіяльності та самореалізації, обирати для цього адекватні конструктивні засоби і шляхи; бути життєстійкою та психологічно благополучною в умовах підвищеної стресогенності життя у

ISSN 2412-9968

Наукове видання

НАУКОВИЙ ЧАСОПИС
НАЦІОНАЛЬНОГО ПЕДАГОГІЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ
ІМЕНІ М.П.ДРАГОМАНОВА.

Серія 12. Психологічні науки. Випуск 6(51).

Друкується в авторській редакції з оригінал-макетів авторів.

Редколегія не завжди поділяє погляди авторів статей.
За достовірність викладених фактів відповідальність несе автор.

Головний редактор **І. С. Булах**

Відповідальний редактор **Л. В. Долинська**

Технічний редактор **О. В. Темрук**

Підписано до друку 13.07.2017 р. Формат 60x84/8.
Папір офісний. Гарнітура Arial Narrow.
Ум. др. арк. 34,9. Обл.-вид. арк. 26,1
Наклад 300 прим. Зам. № 213.
Віддруковано з оригіналів.

Видавництво Національного педагогічного університету
імені М.П. Драгоманова. 01601, м. Київ-30, вул. Пирогова, 9
Свідоцтво про реєстрацію ДК № 1101 від 29.10.2002. (044) 234-75-87
Віддруковано в друкарні Національного педагогічного університету
імені М.П. Драгоманова (044) 239-30-26